

**Вінницький державний
педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія

Педагогіка і психологія

ВИПУСК

23

2008

УДК 371+15

ББК 74.00+88.40+88.840

Н 34

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія: Педагогіка і психологія

№ 23 · 2008 р.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського від 27 лютого 2008 р. (протокол №7)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

М.І. Сметанський – доктор педагогічних наук, професор (головний редактор)
Г.С. Тарасенко – доктор педагогічних наук, професор (заст. головного редактора)
Н.Г. Ничкало – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України
О.В. Сухомлинська – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України
Г.О. Балл – доктор психологічних наук, професор
Б.А. Брилін – доктор педагогічних наук, професор
Р.С. Гуревич – доктор педагогічних наук, професор
Н.Є. Мойсеюк – доктор педагогічних наук, професор
М.В. Савчин – доктор психологічних наук, професор
О.Д. Сафін – доктор психологічних наук, професор
В.М. Галузяк – кандидат психологічних наук, доцент
М.І. Томчук – доктор психологічних наук, професор
В.І. Шахов – кандидат педагогічних наук, доцент
О.В. Шестопалюк – кандидат педагогічних наук, професор

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: // Зб. наук. праць. – Випуск 23 / Редкол.: М.І. Сметанський (голова) та ін. – Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2008. – 379 с.

ISBN 966-527-183-0

Редактор: **І.М. Шеремет**

Комп'ютерний набір: **А.І. Марченко**

Верстка: **В.П. Король**

© Автори статей, 2008

ПИТАННЯ ТЕОРІЇ

П.М. Гусак ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СВІТЛІ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ.....	8
А.І. Лавров ІНТЕГРАЦІЯ ЗНАНЬ ЯК НАУКОВА КАТЕГОРІЯ.....	17
П.Л. Куліш, Л.А. Соколов ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	21
С.В. Черкасова КАТЕГОРІЯ «ВВІЧЛИВОСТІ» ЯК ОДИН ІЗ АСПЕКТІВ ФОРМУВАННЯ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ СТАРШОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ.....	24
В.І. Шахов ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....	28

ДИДАКТИКА

І.Г. Барановська МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ В АНСАМБЛІ НАРОДНОЇ МУЗИКИ (АДАПТАЦІЙНИЙ ЕТАП).....	33
О.А. Блажко, А.В. Блажко ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ХІМІЇ НА ОСНОВІ ПРИНЦИПУ КРАЄЗНАВСТВА.....	36
М.Г. Вороліс, Р.А. Кравець РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	39
Н.Є. Дмитренко ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРИВАТНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ.....	47
І.М. Зарішняк СУТНІСТЬ ДИДАКТИЧНОЇ ЕМОЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ «ВИКЛАДАЧ-СТУДЕНТ».....	52
І.В. Іванова КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПІДРУЧНИКІВ ТА НАВЧАЛЬНИХ ПОСІБНИКІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ОСНОВІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ.....	55
А.С. Киричук МОДУЛЬНО-РЕЙТИНГОВА ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ.....	58
М.В. Лисий, А.М. Сільвейстр, О.Ф. Карбовський ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ФІЗИКИ.....	64
В.П. Мельничук, Т.В. Мельничук ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ТВОРЧИХ ПРОЕКТІВ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ (5-9 КЛАСИ).....	68
В.А. Пономарьова УРАХУВАННЯ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ РИТМІКО-ІНТОНАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ.....	74

Отже, використання екологічного матеріалу в шкільному курсі хімії на основі принципу краєзнавства дає можливість здійснювати екологічну освіту школярів, що сприяє усвідомленню учнями необхідності бережливого ставлення і раціонального використання природних ресурсів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у виявленні впливу гурткової роботи учнів з хімії з використанням краєзнавчого матеріалу екологічного спрямування на екологічну освіту школярів.

Література:

1. Буринська Н.М. Екологічна складова у змісті шкільної хімічної освіти // Педагогічні засади формування гуманістичних цінностей природничої освіти, її спрямованість на розвиток особистості: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. – Полтава: АСМІ, 2003. – С.26-28.
2. Власенко О.Г. Завдання екологічного змісту в курсі хімії: Навчальний посібник. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. – 94 с.
3. Вороненко Т.І. Використання факультативів з хімії в екологічному вихованні // Хімічна освіта в контексті Болонського процесу: стан та перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006. – С.270-273.
4. Концепція екологічної освіти України // Директор школи. – 2002. – № 6. – С. 20-29.
5. Пустовіт Г. Європейський досвід неформальної екологічної освіти // Біологія і хімія в школі. – 2000. – № 2. – С. 28-31.
6. Програма для середніх загальноосвітньої школи. Хімія 8-11 клас. – К.: Шкільний світ, 2001. – 64 с.
7. Сорока Л.В. Хімія. Екологічні задачі. – Тернопіль: Мандрівець, 2003. – 80с.
8. Ясинська А. Вивчення спецкурсу «Хімія і природа» у спеціалізованих класах // Біологія і хімія в школі. – 1999. – № 6. – С.33-36.
9. Ясинська А. М. Організація навчальної діяльності учнів спеціалізованих класів хіміко-екологічного профілю: Автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 2000. – 19 с.

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

М.Г. Вороліс, Р.А. Кравець

*Школа повинна бути не коморою знань,
а середовищем думки.*

В.О. Сухомлинський.

Постановка проблеми. Згідно з національною Доктриною реформування системи освіти в Україні з вивчення іноземних мов, визнані провідними напрямками оновлення навчально-виховного процесу, зміст яких передбачає створення умов для формування кращих якостей людини, утвердження її як найвищої соціальної цінності у найповнішому розкритті її здібностей для задоволення різноманітних освітніх потреб, забезпечення пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи.

З переорієнтацією системи освіти й виховання на принципи гуманізму та демократизації великої ваги набуває ідея формування громадянина України як всебічно розвиненої особистості, вільної, самостійної, ініціативної, з високим рівнем інтелектуального розвитку, здатної до нестандартних пошуків, тобто людей творчих, здібних.

Питання про сутність творчої діяльності хвилює людство не тільки в нашій країні, а й за кордоном, воно є таким же актуальним у США та в країнах ЄС. І в цьому немає нічого дивного, оскільки творчість не є чимось відокремленим від нашого повсякденного життя. Крім того, від успіхів у галузі наукової й технічної творчості залежить наше матеріальне

благополуччя, рівень життя, а від успіхів у літературі, творчості в різних видах мистецтва залежить наше духовне існування, духовне багатство, культура.

Предметом нашого дослідження є проблема водночас актуальна й суперечлива. Йдеться про навчання іноземної мови учнів шкільного віку. У науці це питання не отримало достатнього аналізу, хоч сьогодні знання іноземної мови є життєвою необхідністю.

Як відомо, мислення іноземною мовою - це саме той ідеал, якого кожен учитель бажає досягти в своїх учнях.

Передовий педагогічний досвід дає змогу стверджувати, що проблемою розвитку мислення займалися і займаються вчителі, методисти, шкільні психологи. Крім того, власна педагогічна практика довела, що педагогічні працівники, на жаль, приділяють значну увагу виробленню мовленнєвих навичок, ігноруючи розвиток пізнавальної активності школяра і тим самим зупиняють повноцінний розвиток особистості. Недарма ще К.Д. Ушинський зазначав, що педагог зобов'язаний пропонувати дітям такі вправи, завдання, які би пробуджували думку вихованця, викликали б вираження цієї думки у слові [11, с.41].

Аналіз останніх досліджень, публікацій. Для того щоб успішно керувати розвитком мислення школярів, треба правильно розуміти характер цього процесу.

Життя постійно ставить перед людиною гострі й невідкладні завдання та проблеми. Поява таких труднощів, несподіванок означає, що в навколишньому середовищі є ще багато невідомого, незрозумілого, непередбаченого, прихованого, що потребує глибшого пізнання світу, відкриття в ньому нових процесів, властивостей і взаємин людей і речей. Всесвіт нескінченний, і нескінченний процес його пізнання. Мислення завжди спрямоване в ці безмежні глибини незвіданого, нового. Кожна людина робить безліч відкриттів у своєму житті (дарма, що ці відкриття тільки для себе, а не для людства). Наприклад, будь-який школяр, вирішуючи навчальне завдання, обов'язково знаходить для себе щось нове.

У вченні про мислення сучасна психологія керується теорією І.М. Сеченова та І.П. Павлова, згідно з якою мислення є процесом опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їхніх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях. Ще Арістотель слушно зазначив: «Той, хто не відчуває, той нічого не пізнає і не розуміє; коли він що-небудь пізнає, то треба, щоб він пізнавав це також і через уявлення» [9, с.172]. Отже, джерелом мислення є безпосереднє чуттєве пізнання світу. Зароджуючись у чуттєвому пізнанні світу і спираючись на нього, мислення виходить за його межі, воно дає людині змогу пізнати те, чого вона не може сприйняти і уявити. Ми не можемо, наприклад, сприйняти і уявити сотню предметів, а мислити можемо про будь-яке їх число. Перехід від чуттєвого до мисленого пізнання об'єктивної дійсності становить подальший розвиток аналітико-синтетичної діяльності мозку. Людина виділяє при цьому деякі властивості речей з-поміж інших властивостей, абстрагує певні їх відношення від інших (наприклад, кількості речей від їхніх часових та просторових відношень), відокремлює істотне, головне від неістотного, другорядного. Вона об'єднує, групує, узагальнює виділені властивості, відношення об'єктів і завдяки цьому доходить до глибшого розуміння цих об'єктів. Звідси і значення мислення для практичної діяльності людей. Мислення дає можливість людині розуміти предмети і явища об'єктивної дійсності, утворювати поняття про них. Людина починає мислити, коли перед нею в процесі практичної або навчальної діяльності постають завдання або питання, які вона має вирішити. Активну мислительну діяльність людини над розв'язанням завдань завжди спонукають її потреби, пізнавальні інтереси, практична діяльність. Мислення відбувається за загальними законами, однаковими для всіх людей. Спільними є основні форми мислення, мислительні операції та їх механізми. Разом із тим мислення людей набуває своїх відмінних особливостей, залежно від змісту задач, які воно вирішує.

Мислення виникає на основі практичної діяльності з почуттєвого пізнання й далеко виходить за його межі. За характером перебігу пізнавальних процесів мислення поділяється на: інтуїтивне, аналітичне, синтетичне, творче.

Саме творче мислення спрямоване на породження нових ідей, пошук оригінального способу вирішення завдань.

Сучасна психологічна наука створила декілька засад для класифікації видів мислення. Відповідно, говорять про мислення технічне, наукове, художнє. Технічним називають мислення, спрямоване на розв'язання різних технічних задач. Наукове мислення вирішує абстрактні та науково-технічні задачі. Художнє мислення виявляється у виконанні завдань художнього зображення об'єктивної дійсності, зокрема, людей, їхнього життя. Для кожного виду мислення характерні особливості співвідношення образу й слова, розумових і практичних дій.

Мислення - це соціально обумовлений, нерозривно пов'язаний з мовою психічний процес пошуків і відкриття істотно нового, процес опосередкованого й узагальненого відображення дійсності в ході її аналізу і синтезу.

Творче мислення спрямоване на породження нових ідей, пошук оригінального способу вирішення завдань. Воно можливе за відсутності критики, внутрішніх та зовнішніх заборон. Творче мислення - це найцінніший вид мислення. У складних ситуаціях людина переважно знає, чого хоче, але не завжди їй відомі засоби, потрібні для досягнення мети. Творче мислення допомагає людині їх відшукати. По суті, будь-яке мислення - це пошук і відкриття нового, самостійний рух думки до нових узагальнень.

Мислення не може бути творчим без опори на минулий досвід. Водночас воно виходить за його межі, відкриває нові знання. Творче мислення характеризується високою новизною свого продукту, своєрідністю його отримання й суттєвим впливом на розумовий розвиток. Воно забезпечує самостійність розв'язання нових для учнів завдань, глибоке засвоєння знань, швидкий темп оволодіння ними та перенесення у відносно нові умови.

Головною ознакою творчого мислення є можливість отримання нових знань у самому процесі, тобто спонтанно, а не шляхом запозичення їх ззовні. Формування творчого мислення є предметом дослідження В. Моляко, А. Пономарьова, М. Вертгеймера та інших.

А.Я. Пономарьов називає декілька етапів розвитку психології творчості. В усі часи мислителі прагнули створити «теорію творчості», хоча у суспільства не виникало потреби оволодіти механізмами творчості людей. Таланти з'являлися ніби самі по собі, основним стимулом вивчення творчості була допитливість. [15, с.121]

«Головним спонукальним мотивом творчості, - вважає американський психолог К.Р. Роджерс, - є цілеспрямованість людини реалізувати себе, проявити свої можливості». Самореалізація особистісних можливостей, розкриття внутрішнього потенціалу учня - умова його успішної творчої діяльності в навчанні.

Л.М. Фрідман вважає, що можливості особистості містять чотири складові: 1) знання; 2) уміння і навички; 3) інтуїцію та евристичні процеси; 4) здібності. На основі відомих знань, засвоєних умінь і навичок здійснюється, на його думку, репродуктивна діяльність, за допомогою евристичних процесів та інтуїції - продуктивна або творча діяльність. При чому під інтуїцією і евристичними прийомами автором розуміється продуктивна неусвідомлена діяльність. Евристичне навчання спирається на три інтегративні здібності учня: креативну, когнітивну і оргдіяльну. У сукупності вони забезпечують створення учнем такої освітньої продукції, яка має характер комплексного загальноосвітнього результату, а не окремих його елементів [15, с.122-123].

П. Еббс, наприклад, вважає, що творчий процес визначається чотирма параметрами: несвідомим, свідомим, традицією, інновацією. Вчений моделює творче мислення як діалектичний рух у координатній площині, де вертикальна вісь означає свідоме - несвідоме, а горизонтальна - традиційне - нетрадиційне [8, с.31].

Найбільш загальні ознаки творчого мислення, за П. Торренсом, Дж. Гілфордом: наявність новизни в результаті, оригінальність, уміння комбінувати з багатьох можливостей, уміння синтезувати і пов'язувати ідеї оригінальним способом, уміння шукати, ставити і розв'язувати проблему, мотиваційна спрямованість особистості на здобуття нових знань, готовність до реалізації творчого потенціалу.

Наукові дослідження показують, що значний вплив на розвиток творчого мислення мають: загальний інтелектуальний розвиток, відсутність зайвої регламентації поведінки, свобода особистості, стимулювання ініціативи та надситуативної активності особистості, розвиток творчої уяви, гнучкості й критичності мислення, соціальне підкріплення творчої поведінки, формування настанови на творчість, а також розвиток відповідних особистісних і професійних якостей.

Справжні прояви творчого мислення відбуваються в процесі продуктивної діяльності учня. Сучасним школярам властива високо-мотиваційна схильність до творчості, бажання оволодіти креативно-інструментальними операціями. Якщо це бажання будуть підтримувати і стимулювати батьки і вчителі, то оптимальний розвиток творчого потенціалу буде можливим для всіх охочих.

Проблема розвитку, корекції та вдосконалення творчого мислення - одна з найскладніших у психолого-педагогічній практиці. Вчені справедливо вважають, що головний спосіб її вирішення полягає в раціональній організації всього навчального процесу.

Протягом тисячоліть людський розум намагався знайти себе у найяскравішому вияві - творчості. Але творчість, і зокрема творче мислення, завжди залишалось таємницею, з величезною притягальною силою. Тривалий час здібності до інтелектуальної творчості досліджувались так, як підказував здоровий глузд: чим вищий рівень розумових здібностей, тим більша творча віддача людини. Проте виявилось, що ці два показники далеко не завжди пов'язані між собою. Численні психологічні дослідження змінили початкові уявлення про високий рівень коефіцієнта інтелекту як про єдиний критерій видатних досягнень, продемонстрували важливу роль творчого потенціалу і особистісної сфери, інтересів і спеціальних здібностей як умов високотворчої обдарованої особистості.

Мислення та інтелект - близькі за змістом терміни. Інтелекту відповідає поняття «розум». Ми говоримо «розумна людина», визначаючи цим індивідуальні особливості інтелекту. Ми можемо також сказати, що «розум дитини з віком розвивається», - цим передається проблематика розвитку інтелекту. Поняття «розум» виражає властивість, здібність, а «обдумування» - процес. Таким чином, обидва терміни позначають різні сторони одного і того ж явища. Людина, наділена інтелектом, здатна до здійснення процесів мислення. Інтелект - це здатність мислити, а мислення - процес реалізації інтелекту.

Мислення й інтелект з давніх часів вважаються найважливішими характерними рисами людини. Недарма для визначення виду теперішньої людини використовується термін *Homo sapiens* - людина розумна. Людина, яка втратила зір, слух чи здатність рухатись, звичайно, несе важку втрату, але не перестає бути людиною. Адже Бетховен, втративши слух, чи Гомер, який осліп, не перестали для нас бути великими. Але той, хто зовсім загубив розум, здається нам позбавленим самої своєї людської суті [8, с.107-108].

Мислення тісно пов'язане з відкриттям нового, з творчістю. Але творчість не може бути ототожнена з мисленням. Мислення - це один із видів пізнання. Творчість можлива не тільки в пізнанні. Найбільш яскравий приклад - творчість у мистецтві. Основою мистецтва є створення прекрасного. Для цього часто потрібне пізнання, але не воно складає сутність прекрасного [8, с.202].

Поряд із поняттям творчості і творчого мислення у психології зустрічається термін «креативність». Ним визначається здібність людини до творчості. Концепція креативності як універсальної пізнавальної творчої здібності поширилася після виходу у світ праць Дж. Гілфорда. Він виділив шість параметрів креативності:

- 1) здатність до виявлення і постановки проблеми;
- 2) здатність до генерування великої кількості ідей;
- 3) гнучкість - здатність продукувати різноманітні ідеї;
- 4) оригінальність - здатність відповідати на подразники нестандартно;
- 5) здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі;
- 6) здатність вирішувати проблеми, тобто здатність до аналізу і синтезу.

Подальший розвиток ця програма отримала в дослідженнях Е. Поля Торренса [6]. Креативність визначалася ним як процес появи чутливості до проблем, дефіциту знань, їх дисгармонії, невідповідності і т.п.; фіксації цих проблем, пошуки їх вирішення, висунення гіпотез; нарешті, формулювання і повідомлення результату їх вирішення (1974).

Дж. Гілфорд та Е.П. Торренс є основоположниками «психометричного» підходу до дослідження творчого мислення.

На основі виділених параметрів креативності Гілфорд і його співробітники розробили тести, програми дослідження здібностей, зокрема: «Тест на легкість слововживання», «Тест на використання предмета», «Тест складання зображень з певного набору фігур». Торренс розробляв свої тести в ході навчально-методичної роботи з розвитку творчих здібностей дітей. При створенні тестів автор намагався отримати моделі творчих процесів, що відображали б їхню природну складність. Але основною метою досліджень Е.П. Торренса і його співробітників був доказ надійності та валідності тестів творчого мислення.

До складу батареї Торренса входить 12 тестів (Torrance Test of Creative Thinking), які згруповані у три серії: вербальну (словесну), невербальну (фігурну, малюнкову) і звукову, що діагностують відповідно вербальне і невербальне творче мислення, словесно-звукове творче мислення.

Однією із найважливіших ознак творчого мислення є вміння змінювати функції, переструктурувати матеріал, виявляти приховані можливості речей та явищ. «Виникнення чогось нового завжди є переструктуруванням матеріалу, коли звичні зв'язки та відношення міняються, перевертаються», - писав Дункер [7, с.13-15].

У багатьох випадках для того щоб знайти нове рішення, треба перебудувати основні функціональні зв'язки між поняттями у старій системі знань. Саме тому виявлення здібності до зміни застосування предметів є важливим компонентом у дослідженні творчого мислення.

Системоутворюючими сферами становлення індивіда як індивідуальності, особистості, громадянина є фізичний, психічний, соціальний, духовний та лінгвістичний розвиток. Період шкільного віку - найбільш сприятливий для розвитку інтересів, потреб, що лежать в основі цих п'ятих компонентів розвитку, оскільки це період інтенсивного нагромадження сенсорного досвіду, активного сприймання різноманітної інформації через органи чуття.

Психологічні і фізіологічні особливості дітей шкільного віку частково пластичність мозку, забезпечуючи швидкість і якість запам'ятовування, гнучкість мозкових механізмів мови, на основі яких легко реалізується перенесення в різні ситуації спілкування, підвищена сенситивність, яскраво виражені імітативні здібності, підкріпленні схильністю до наслідування, забезпечують благоприємний ґрунт для засвоєння учнями іноземної мови (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, Дж. Брунер, В. Пенфілд та ін.).

Доцільність вивчення іноземної мови підтверджується результатами практики навчання як у нашій державі, так і за кордоном. Так, підсумки проведеного в Росії в 2000-2002рр. експериментального навчання іноземної мови в школі свідчать про успішні оволодіння учнями навичками та вміннями з іноземної мови, загального розвитку особистості дитини - розвитку пам'яті, мислення, уяви, розширення кругозору загальної культури, формування навичок спілкування.

Засвоєння лексики є процесом, особливості якого недостатньо висвітлені з психологічної точки зору. Деякі слова і вирази запам'ятовуються досить легко, для засвоєння інших потрібні спеціальні вправи. Здібності до оволодіння іноземною мовою у всіх учнів різні, як і властивості пам'яті та творчі можливості. Але при диференційованій роботі з школярами в невеликих групах кожен учень може оволодіти лексичним мінімумом [5, с.73].

Нині існує кілька методик, які органічно доповнюють одна одну й допомагають учневі швидко навчитися самого процесу творчості, використання законів творчості для вдосконалення змісту і мотивів навчання.

Програма розвитку творчого мислення складається з трьох розділів. Перший розраховано на 5-7-річних дітей, у ньому зібрані творчі завдання пов'язані з наочно-дійовим мисленням.

Другий розділ спрямовано на розвиток причинного мислення. З цими завданнями можуть працювати діти 8-11 років. Останній розділ програми спрямовано на розвиток евристичного мислення. Завдання у ньому розраховані на дітей та підлітків 12-15 років. Основне місце тут займають проблемні ситуації високого ступеня невизначеності. Для їх розв'язання формуються такі уміння:

- будувати проблемні ситуації;
- визначити альтернативні гіпотези розв'язання проблемних ситуацій;
- гнучко переходити від аналізу одної гіпотези до іншої;
- уміти розв'язувати протиріччя;
- порівнювати ефективність різних стратегій розв'язання проблемних ситуацій.

Результати дослідження. У процесі навчання учневі потрібно не тільки здобувати знання, вміння й навички, засвоїти способи людської діяльності, а й опанувати творчий підхід до її здійснення, розвивати стійкі пізнавальні процеси і мотиви навчання. Таким чином, на перший план виходить завдання розумового розвитку, формування творчого мислення школярів.

К. Ушинський писав: «Жоден наставник не повинен забувати, що його найголовніший обов'язок полягає в тому, щоб привчити вихованців до розумової праці і що цей обов'язок важливіший, ніж передача самого предмета» [14, с.178].

Розумове навчання та виховання дітей є одним із найважливіших завдань української народної педагогіки. Під розумовим навчанням мають на увазі цілеспрямований вплив дорослих на розвиток активної розумової діяльності дітей. Це ознайомлення їх із навколишнім світом, формування різносторонніх інтересів, інтелектуальних умінь і навичок, розвиток творчих здібностей.

Людина, яка вільно, активно й творчо мислить, здатна об'єктивно оцінювати події, робити правильні висновки. За умови розвитку творчого мислення учні можуть не тільки послідовно викладати вивчений матеріал, а й висловлювати самостійні розгорнуті судження, переконливо аргументувати їх.

Сучасний урок англійської мови суттєво відрізняється від уроку 70-80-х років. По-перше, змінилося суспільство, умови життя; по-друге, учні, які тепер сидять за партами, докорінно відрізняються від своїх попередників; по-третє, важливу роль відіграє психологічний та моральний фактор - англійська мова стала інтернаціональною, уроки мови заповнені новим, цікавим, фактичним матеріалом з життя Англії, її народу, звичаїв, традицій, який має велике пізнавальне та виховне значення.

Сучасний урок має наповнюватися і чималим фактичним багажем, цікавим змістом, використанням алгоритмів, опорних конспектів, планів, ситуативних ігор, узагальнюючих таблиць та схем. В основі проведення уроків мають бути неординарний підхід, незвичайний ракурс, самостійний вибір, цікавий текст, ігрова ситуація. Адже мислення учня, як зазначав В. Сухомлинський, починається із здивування, звідси аксіоматичною є вимога створення емоційної комфортності.

Зрозуміло, що навчати творчості так, як навчають стандартних дій та операцій, не можна, але треба в кожній людині цілеспрямовано формувати і розвивати творчі здібності. «Відомо, що урок - основна ланка навчально-виховної роботи вчителя. Чи не вирішальною умовою якісного проведення уроку є ретельна підготовка, зокрема застосування різноманітних форм та методів його проведення. На уроці треба всіляко заохочувати активність та ініціативу учнів», - зазначає С. Березняк [4, с.10]. Розвиток творчих здібностей дітей неможливий без певного розвитку їхньої уяви, здатності до фантазії. На це звертають увагу Л. Виготський, С. Рубінштейн, інші психологи та педагоги. Зокрема, С. Рубінштейн зазначає: «Уява і творчість якнайтісніше пов'язані між собою», «шматочок фантазії є в кожній людині, яка, думаючи, відчуваючи і діючи вносить у життя хоча децицю чогось нового, свого» [6, с.74].

Коли людина уявляє, в її свідомості виникають різноманітні психічні образи. Залежно від їх походження і розрізняють уяву репродуктивну (відтворюючу) та продуктивну

(творчу). Репродуктивна уява створює образи, які відповідають описові, а продуктивна передбачає самостійне створення нових образів, які реалізуються в оригінальних і вартісних продуктах діяльності. Продуктивна уява є невід'ємним елементом творчого мислення, творчої діяльності.

Отже, в основі викладання має бути навчання мислення, технологія «як мислити». У новій техніці навчання матеріал має містити реальну проблему, а для цього потрібна методологія розв'язання проблем. Саме тут можна переконати дітей, що світ повний таємниць і загадок, які вони можуть розкрити власними силами. У школі основним у навчанні є розвиток мислення, спрямований на розвиток творчої уяви, творчого мислення, прийомів фантазування. Без цього неможливо перейти до розв'язання задач більш високого рівня.

Методи та прийоми, що використовує вчитель для розвитку творчого мислення учнів зазвичай такі: навчальна гра, навчальна дискусія, самостійна робота, робота у парах змінного складу, евристична бесіда, створення ситуації новизни, проблемно-пошукове викладання матеріалу, активізація фантазії, урок у формі дидактичної гри.

У старших класах необхідно використовувати схеми, плакати, опорні таблиці, тощо. Вони корисні тим, що несуть інформацію у згорнутому вигляді. Учні бачать суть теми відразу, повністю, у взаємозв'язках. Уміння мислити формується у школярів стихійно. Немає жодного предмета, який би цілеспрямовано навчав дітей мислити, мислити самостійно, творчо, нестандартно.

На сучасному етапі викладання іноземних мов, зокрема, англійської, комунікативний підхід остаточно зайняв домінуючу позицію. Різні мовні аспекти подаються в ситуаціях таким чином, щоб їхнє значення було зрозумілим. Потім вони відпрацьовуються як формальні структури за допомогою вправ, досить різноманітних для того, щоб підтримати інтерес учнів, і в достатній кількості, щоб сприяти їхньому засвоєнню і активному використанню.

Для розвитку творчого мислення при вивченні англійської мови можна застосувати такі вправи:

- твір монологічного тексту до серії малюнків, фільму;
- порівняння змісту двох текстів;
- повідомлення з теми;
- складання репортажу з теми;
- пояснення подій;
- уживання вивченої лексики в запитаннях учнів до тексту;
- складання мікродіалогів за типовими ситуаціями;
- низка запитань з відгадування задуманого слова;
- складання цікавих історичних завдань: загадок, ребусів, задач, кросвордів, питань (проблемних, провокаційних), чайнвордів, чайндатів, криптограм, вікторин (характеристик, запитань, імен, крилатих висловів), головоломок;
- написання історичних творів: казок, інтерв'ю, листів, легенд, історико-фантастичних творів, шарад;
- проведення розвивальних ігор: дебатів, картографічних ігор;
- проведення конкурсу: гімнастика пам'яті («впіймай дату», «Впізнай місце», «Впізнай історичну особу»), конкурс на найкраще складання текстових завдань.

Будь-який навчальний процес – це процес спілкування між вчителем та учнями, а також шляхом спілкування учнів один з одним. На уроці англійської мови іншомовне спілкування - це не лише засіб розвитку творчого мислення, але й мета навчання. Звідси й витікає важливість урахування комунікативної спрямованості навчання іноземної мови. Таким чином, завдання вчителя на сучасному етапі передбачає навчання школярів комплексу вмінь спілкування іноземною мовою шляхом правильно організованого, координованого вчителем спілкування в класі. При цьому передбачається широке використання комунікативних вправ на уроках англійської мови.

Комунікативна сутність мови змушує вчителів створювати ситуації, наближені до реальності, при яких учні можуть застосовувати всі свої навички і вміння для висловлення власних думок і почуттів. Більше того, інтерактивні та творчі завдання, за оцінкою як учителів, так і учнів, більш цікаві та захоплюючі, ніж механічні «дрили», вирвані з контексту.

Педагогічна теорія та практика наполягає на тому, що в основу сучасного уроку насамперед слід покласти принцип діяльності, тобто організувати навчально-пізнавальний процес таким чином, щоб забезпечити максимально можливу активність учнів за постійно діючого зворотного зв'язку. Будь-яка дія спочатку народжується в мозку людини і там реалізується, тому передусім слід активізувати саме розумову діяльність учнів. Це можливо зробити за допомогою різноманітних технологій, педагогічних методів та прийомів.

Висновки. Творчий урок - це магічний кристал, грані якого віддзеркалюють всі складові застосованої системи навчання. Такий урок втілює структурні елементи освітньої програми: смисл, цілі, завдання, фундаментальні освітні об'єкти і проблеми, види діяльності учнів, очікувані результати, форми рефлексії і оцінки результатів.

Створення творчого уроку - це творчість у «квадраті», оскільки учитель розробляє систему умов для майбутньої творчості учнів.

Під час проектування уроку беруться до уваги: освітня програма, рівень підготовки учнів, наявність методичного інструментарію, специфіки даних умов, тип уроку, а також форми і методи, які допоможуть учням створити необхідний освітній продукт і досягнути головних цілей. Ключову роль на даному етапі мають складені чи підібрані завдання для учнів.

Після проектування уроку відбувається його реалізація, яка також є творчим процесом. Від творчості педагога залежить і рівень творчості учнів. А це означає, що під час уроку вчитель - також творець, а не простий виконавець свого плану.

Для експериментальної роботи щодо розвитку творчого мислення на уроці англійської мови можна обрати текст, який характеризується простою будовою речень та розкриває основний зміст думок. Пропоноване повідомлення розвиває інтерес учнів до країни, мова якої вивчається, розвиває вміння робити висновки та порівняння, вміння будувати висловлювання в заданій проблемній ситуації, а також розвивати індивідуальне творче мислення.

Застосовуючи вищенаведені методи та прийоми з розвитку творчого мислення у школярів на уроках англійської мови, ми дійшли висновку, що майже всі діти мають творчий потенціал, який завдяки спеціальним та систематичним заняттям дуже ефективно і швидко розвивається. На заняттях із розвитку творчого мислення формуються певні навички, вміння, розкриваються здібності кожної дитини (навіть ті, про які вона сама не підозрювала). Набуті вміння учні використовують для розуміння та усвідомлення навчального матеріалу, у повсякденному житті, для розв'язання проблем. У школярів пробуджується прагнення до знань, упевненість у своїх силах. Завдяки набутим знанням та вмінням процес навчання стає набагато цікавішим, потребує куди менше часу для вивчення будь-якого матеріалу (а це збільшує кількість часу для цікавої та творчої праці).

На заняттях з розвитку творчого мислення не буває неправильних відповідей, не буває зупинки. Кожен висловлює свою думку так, як вважає за потрібне. Кожна думка доповнюється баченням інших і тому добре усвідомлюється. Повторюючи ці вправи, тренуючи вміння аналізувати, порівнювати, пояснювати, виокремлювати суттєве, ми формуємо вміння створювати щось нове, неординарне.

На наш погляд, на початковому етапі навчального процесу ніяких додаткових джерел інформації, крім природного оточення учнів, не потрібно. Первинний зовнішній світ сам пропонує нескінченні можливості та умови для саморозвитку людини. Введення додаткової інформації в життя учнів повинно проходити на базі спостереження й аналізу педагогом різноманітних ситуацій у взаємозв'язку учня з зовнішнім світом. Дії учня, створені ним освітні продукти здатні повідомити спостережливому та вдумливому педагогу відомості про необхідну учневі інформацію. Головне завдання вчителя - не внесення в освітнє середовище учня все нових і нових компонентів, а організація вільної освітньої взаємодії з уже існуючими і виділеними для навчальних цілей об'єктами зовнішнього світу. Учень сам,

спираючись на внутрішні потреби, культурні традиції і результати осмислення своєї діяльності, зможе вивчати необхідні йому інформаційні блоки, які розвиваються в процесі творчості. Для організації такої діяльності учневі необхідні прийоми, способи, технології діяльності, які можуть бути засвоєні ним у взаємодії з педагогом або за допомогою заданих школою освітніх процесів.

Для творчого педагога необхідно знати різноманітні засоби розвитку психічних процесів вихованців, враховувати у навчально-виховному процесі вікові та індивідуальні можливості учнів. Навчання не має бути дуже складним. Тому слід максимально зробити, аби воно приносило учням радість, задоволення - бажання і далі пізнавати світ через вивчення іноземної мови.

Література:

1. Андреева Г.П. Професійні здібності учня // Педагогіка. - 2005.-№15. - С.22-28
2. Аристотель. Аналітики - М., 1952. - 166с.
3. Артихович В. Сходінки творчого мислення // Психолог. - 2005.- №13. - С.2-22
4. Березняк Є. Завдання педагога - навчити дітей бути людьми на землі // Освіта України. - 2000. - №6. - С.10
5. Берилова Г.А. Диагностика и развитие мышления подростков.- Бийск, 1993. - 164с.
6. Брушлинский А.В. Субъект, мышление, учение, воображение.- Москва - Воронеж, 2003. - 530с.
7. Булка Н.І. Диагностика вербального творчого мислення // Обдарована дитина. Науково-практичний журнал. - 2001.-№8.- С.2-8, С.13-19
8. Веккер М.М. Психические процессы. - Л., 1977 - Т.2 – 208с.
9. Восканян К.А., Саакян А.Р. Формирование творческого мышления подростка посредством развития прямого и обратного хода мысли // Научно методический журнал. - 2001. - №1.- С.165-172
10. Дружинин В.Н. Психология. Серия учебник нового века.- Санкт-Петербург: Питер, 2001.- 650с.
11. Калмыкова З.И. Продуктивное мышление как основа обучаемости.- Москва, 1998.- 206с.
12. Марцієнко М. Активізація мисленнєвої діяльності учнів 5-6 класів// Українська мова і література в школі.- 2006. - №1.-С.27
13. Маслюк Л. ТРВЗ-технологія мислення // Психолог.- 2006.- №7.- С.27-29
14. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения. В 6 т./Сост. С.Ф.Егоров.- М.: Педагогика, 1988.-Т.2.- 497с.
15. Хуторской А.В. Современная дидактика. Учебник для вузов. - Санкт-Петербург: Питер, 2001- 536с.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРИВАТНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Н.Є. Дмітренко

Приватні загальноосвітні навчальні заклади України – показник демократизації суспільства, чинник подолання державної монополії в галузі освіти. Приватні ЗНЗ як прогресивне, динамічне та конкурентне щодо традиційної системи освіти явище переконливо довели ефективність своєї альтернативи. Створення комфортних умов навчання та виховання, забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини, запровадження нових форм і методів навчання – головні пріоритети діяльності приватного сектора вітчизняної освіти. В умовах економічної та методичної самостійності у приватних школах з'явилися унікальні можливості для педагогічного експериментування, створення нових педагогічних технологій, формування нового педагогічного досвіду.

Розвиток мережі приватних навчальних закладів в країні помітно розширює можливості українців у забезпеченні їхніх постійно зростаючих освітніх потреб.

Широкий аналіз наукових джерел засвідчив відсутність цілісних системних досліджень функціонування приватних навчальних закладів України. Розв'язання даної проблеми започатковане в наукових публікаціях Л. Калініної, О. Мовчун, Т. Цуканової, Є. Чернишової та інших.